

ЛЯХОВСЬКА

Олена Василівна

Skalecka.olena@ukr.net

УДК 658.5:66

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАЙБІЛЬШИХ ПІДПРИЄМСТВ ХІМІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

GENERAL CHARACTERISTICS OF THE LARGEST ENTERPRISES OF THE CHEMICAL INDUSTRY OF UKRAINE

к. е. н., м. н. с., ДУ "Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України"

Згруповано основні показники діяльності найбільших підприємств хімічної промисловості України. Виявлено суттєвий вплив даних підприємств на функціонування хімічної промисловості України загалом (оскільки дані підприємства займають майже 48 % від обсягу реалізованої хімічної продукції України і більшість з них є монополістами у своїй сфері діяльності). Наведено коротку характеристику діяльності аналізованих підприємств. Окреслено основні та специфічні перешкоди розвитку підприємств хімічної промисловості та запропоновано шляхи їх вирішення.

* * *

Сгруппированы основные показатели деятельности крупнейших предприятий химической промышленности Украины. Выявлено существенное влияние данных предприятий на функционирование химической промышленности Украины в целом (поскольку данные предприятия реализуют почти 48 % химической продукции Украины и большинство из них являются монополистами в своей сфере деятельности). Приведена краткая характеристика деятельности анализируемых предприятий. Определены основные и специфические препятствия развития предприятий химической промышленности и предложены пути их решения.

* * *

The article investigates the place and role of the largest enterprises in the chemical industry of Ukraine. The chemical industry of Ukraine is represented by almost 2000 enterprises. However, it is based on several large enterprises. The activity of these enterprises forms the main tendencies in the chemical industry of Ukraine: almost 47% of the volume of chemical products sold is the products of the largest enterprises; almost 40% of chemical workers are involved in the activities of these enterprises; most of the enterprises analyzed are monopolists in their activities.

The general characteristic of activity of each of the largest enterprises of the chemical industry is given: activities, export of products, results of activity in recent years, etc. are considered. The main obstacles of the development of chemical industry enterprises at the present stage of economic development are revealed: unstable political situation; unstable legislation; general economic factors and so on. The specific problems of the development of enterprises of the chemical industry are highlighted: the growth of the cost of raw materials and energy resources; price fluctuations on mineral fertilizers on the world market; pressure from importers of chemical products that are supplied with cheaper raw materials; seasonality of consumption of certain types of products of the chemical industry (mainly it concerns mineral fertilizers), etc.

It is suggested that enterprises demonstrate more flexible methods of strategic management, in order to effectively prevent possible outcomes of the external environment. Concerning specific factors, it is necessary to solve problems: the problem of price policy can be solved by developing energy-saving production, which start to practice large enterprises of Ukraine; the cooperation with the consumers (for example, with agrarians in the production of mineral fertilizers) is positively influenced by the activity of chemical producers; the scientific and technological development of enterprises requires additional financing, etc.

Ключові слова: хімічна промисловість, підприємства хімічної промисловості, виробництво хімічних речовин та хімічної продукції, мінеральні добрива

Ключевые слова: химическая промышленность, предприятия химической промышленности, производство химических веществ и химической продукции, минеральные удобрения

Keywords: chemical industry, enterprises of chemical industry, production of chemical substances and chemical products, mineral fertilizers

ВСТУП

Хімічна промисловість – специфічна галузь переробної промисловості, що має свої особливості: розташування підприємств галузі, в основному, прив'язане до сировини або споживача; великі енергетичні затрати виробництва та собівартість продукції; виробництво небезпечно для екології; велика потреба у науково-технічному розвитку тощо. Українська хімічна промисловість формується з більше 2000 підприємств, але кілька з них є ключовими для галузь, що викликає необхідність дослідити перешкоди та перспективи у їх діяльності.

Хімічна промисловість України широко досліджувана, зокрема, діяльність хімічних підприємств в сучасних

умовах розглядали такі науковці, як В.Л. Мазур [1], П.Г. Перерва [2], І.І. Павленко [3], М.В. Касаткіна [4], Т.П. Гудзь [5] та інші. Оскільки за останні роки відбулись значні політико-економічні зміни в державі, то доцільно виявити можливості вдосконалення результатів діяльності підприємств хімічної промисловості.

Тому **МЕТОЮ РОБОТИ** є аналіз та загальна характеристика діяльності найбільших підприємств хімічної промисловості України.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В ході роботи було використано наступні методи дослідження: системний метод (аналіз хімічної промисловості у взаємозв'язку всіх її елементів), порівняльний аналіз (особливості функціонування підпри-

емств, дослідження результатів їх діяльності), поєднання аналізу і синтезу, якісного і кількісного аналізу, а також, інші економіко-математичні методи.

РЕЗУЛЬТАТИ

В Україні функціонує більше 2000 підприємств хімічної промисловості. Серед них переважають підприємства з виробництва основної хімічної продукції, добрив і азотних сполук, пластмас і синтетичного каучуку в первинних формах – близько 38,9 % підприємств; виробництвом пестицидів та іншої агрохімічної продукції займаються близько 3,6 % підприємств; виробництвом фарб, лаків і подібної продукції, друкарської фарби та мастик – 17,3 %; виробництвом мила, мийних засобів, засобів для чищення та полірування, парфумних і косметичних засобів – 16,7 %;

виробництвом іншої хімічної продукції – 21,8 %; виробництвом штучних і синтетичних волокон – 1,7 %.

До найбільших підприємств хімічної промисловості України належать наступні: ТОВ «Карпатнафтохім» (м. Калуш), АТ «Дніпроазот» (м. Кам'янське), підприємства холдингової групи Ostchem – ПАТ «Рівнеазот» (м. Рівне), ПАТ «Азот» (м. Черкаси), ПАТ «Северодонецьке об'єднання Азот» (м. Северодонецьк), а також, ПАТ «Сумихімпром» (м. Суми), ПрАТ «Хімдивізіон» (м. Кам'янське), ПАТ «Одеський припортовий завод» (м. Южне) та компанії Укragрохолдингу – ПАТ «Дніпровський завод мінеральних добрив» (м. Кам'янське), АТ «Еко-Азот» (м. Черкаси) (табл.1).

Таблиця 1

Основні показники діяльності найбільших підприємств хімічної промисловості України за 2017р.

[систематизовано за [6-12]]

Назва підприємства	Обсяг реалізації основної продукції, тис.грн. (2017р.)	Середньо-облікова кількість працівників, осіб (2017 р.)	Активи, тис. грн. (2017 р.)	Чистий фінансовий результат, тис. грн.		
				2015р.	2016р.	2017р.
1	2	3	4	5	6	7
ТОВ «Карпатнафтохім»	Етилен – 568000 Пропілен – 1552000 Бутилен-бутидієнова фракція – 496000 Бензол – 821000 Фракція С9 – 248000 Смола тяжка піролізу – 90000 Поліетилен – 1913000 Полівінілхлорид суспензійний – 3313000 Сода каустична – 873000	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.
АТ «ДніпроАзот»	Карбамід – 4463247,8 Натрій їдкий – 464072,8 Хлор рідкий – 120744,6 Кислота соляна – 75529,7 КАС -389391 КАС (послуги з переробки) – 279426,7	3959	3931523	78265	50551	533185
ПАТ «Одеський припортовий завод»	Мінеральні добрива – 155432	3396	5423858	218514	-3834431	-1464021
ПАТ «Рівнеазот»	Аміачна селітра – 500154,7 Аміачна селітра (з давальницької сировини) – 670183,3 Вапняково-аміачна селітра – 304221,6 Вапняково-аміачна селітра (з давальницької сировини) – 157165,1	2442	5002691	-5002691	-3368916	-1115703
ПАТ «Азот»	Карбамід – 405480,58 Карбамід (послуги з переробки) – 644909,21 Аміачна селітра – 779350,09 Аміачна селітра (послуги з переробки) – 1242349,62 КАС – 281150,38 КАС (послуги з переробки) – 279426,7	3336	6141997	-5727885	-2137435	-788980
ПАТ «Северодонецьке об'єднання Азот»	Аміачна селітра – 443037 Аміачна селітра (з давальницької сировини) – 201461	4223	9649568	-9441066	-6047233	-1694460

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
ПАТ «Суміхімпром»	Двоокис титану з власної сировини - 1111004 Послуга з переробки давальницької сировини в мінеральні добрива - 271869,5 Послуга з переробки давальницької сировини в двоокис титану - 522420,7 Сульфат заліза - 116109,4	4046	1179976	7619	2041	5642
ПАТ «Дніпровський завод мінеральних добрив»	ТС"Стимул" NP 32-1 - 3153.7 Суперфосфат NP 10:32 - 123801.6 Добриво рідке суспензійне NP 8:22 - 36342.4	470	463927	-472543	-365511	-184014
АТ «Еко-Азот»	Комбіновані мінеральні добрива «Агролайф» 10:10:10 – 2538,4 Комбіновані мінеральні добрива «Агролайф» 15:5:5 – 6232,8 Комбіновані мінеральні добрива «Агролайф» 5:5:5 – 4860,2	51	55293	-624	-473	-2447
ПрАТ «Хімдивізіон»	Кислота азотна неконцентрована – 86996,6 Антижеледний реагент АНС – 2891,2 Кальцієва селітра – 146166 Кальцієва селітра водний розчин – 89015,3 Карбамідо-аміачна суміш (КАС) – 1399,2 Добрива мінеральні комплексні (УМКС) – 2084,4	367	157696	10490	21748	14689

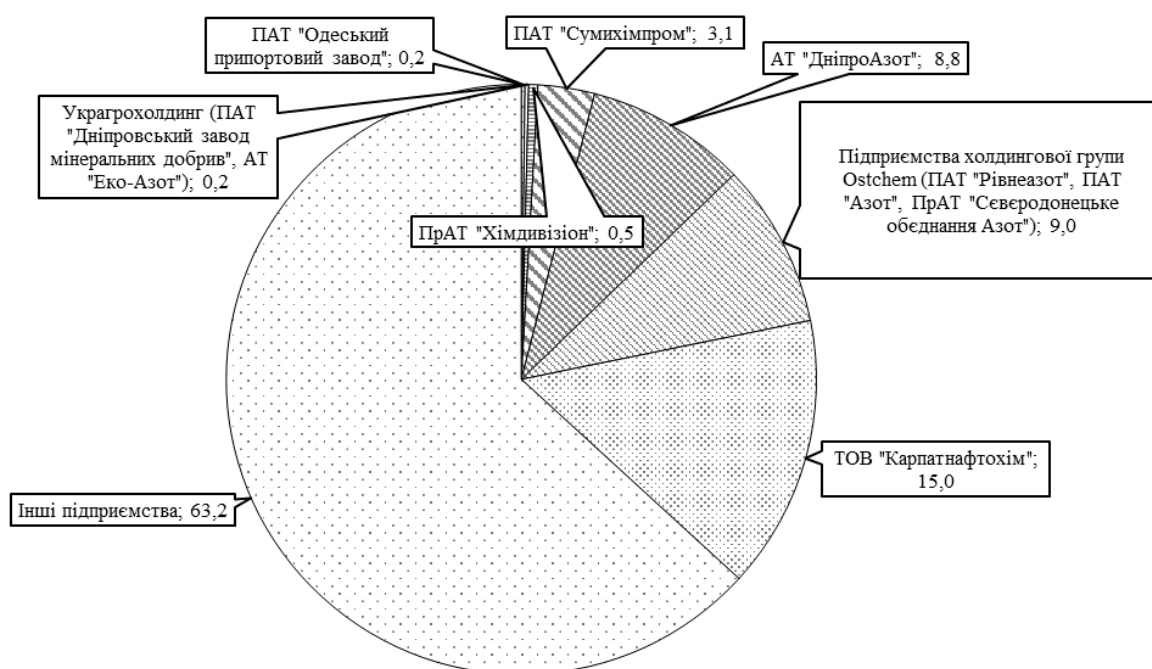

Рис. 1. Частка обсягу реалізованої продукції підприємств в обсязі реалізації хімічних речовин та хімічної продукції у 2017р., % [побудовано за [6-12]]

Результати діяльності даних підприємств мають значний вплив на стан хімічної промисловості, зокрема:

- на даних підприємствах працює майже 40 % працівників хімічної промисловості;
- окремі з цих підприємств є монополістами на ринку хімічної продукції (до прикладу, АТ «Дніпро-

азот» – єдиний у країні виробник рідкого хлору; ТОВ «Карпатнафтохім» – єдиний виробник етилену, пропілену, бензолу, фракції 9, поліетилену, каустичної соди та полівінілхлориду; ПАТ «Одеський припортовий завод» – монополіст з прийому, охолодження і перевантаження амоніаку).

Аналіз результатів діяльності найбільших підпри-

емств хімічної промисловості показав, що незважаючи на збитковість діяльності деяких із них, динаміка показників має позитивні тенденції. Так, упродовж 2014-2017 рр. рентабельність операційної діяльності була додатною у АТ "ДніпроАзот", ПАТ "Сумихімпром" (окрім 2015 р.), ПрАТ "Хімдивізіон" та ПАТ "Одеський припортовий завод" (тільки у 2015 р.). У ПрАТ "Рівнеазот", ПАТ "Азот", ПрАТ "Северодонецьке об'єднання Азот" та ПрАТ "Дніпровський завод мінеральних добрив" аналізований показник був від'ємним, але з позитивною динамікою до зростання. У ПрАТ "Еко-Азот" та ПАТ "Одеський припортовий завод" рен-

табельність операційної діяльності за 2014-2017 рр. знизилась (табл. 2).

За 2015-2017 рр. отримали чистий прибуток: АТ "ДніпроАзот", ПАТ "Сумихімпром" та ПрАТ "Хімдивізіон", а чистий фінансовий збиток – ПрАТ "Рівнеазот", ПАТ "Азот", ПрАТ "Северодонецьке об'єднання Азот" та ПрАТ "Дніпровський завод мінеральних добрив" (але динаміка показника цих підприємств протягом трьох років позитивна), а також, ПрАТ "Еко-Азот" та ПАТ "Одеський припортовий завод" (переважають тенденції до зниження показника) (табл. 3).

Таблиця 2

Рентабельність операційної діяльності найбільших підприємств хімічної промисловості в Україні, %
[авторські розрахунки за [6-12]]

Назва підприємства	2014	2015	2016	2017
Україна	-23,50	-14,90	-13,00	-1,70
ПрАТ "Рівнеазот"	-0,79	-0,71	-0,53	-0,39
ПАТ "Азот"	-0,54	-0,35	-0,15	-0,12
ПрАТ "Северодонецьке об'єднання Азот"	-0,61	-0,41	-0,57	-0,36
АТ "ДніпроАзот"	0,06	0,04	0,05	0,13
ПАТ "Сумихімпром"	-0,04	0,01	0,00	0,01
ПрАТ "Хімдивізіон"	0,06	0,05	0,10	0,04
ПрАТ "Дніпровський завод мінеральних добрив"	-0,64	-0,47	-0,40	-0,21
ПрАТ "Еко-Азот"	-	-0,05	-0,02	-0,13
ПАТ "Одеський припортовий завод"	-0,03	0,05	-0,34	-0,43

Таблиця 3

Динаміка чистого фінансового прибутку (збитку) найбільших підприємств хімічної промисловості в Україні, тис. грн. [авторські розрахунки за [6-12]]

Назва підприємства	Чистий фінансовий результат			Відхилення (+/-)		
	2015	2016	2017	2016-2015	2017-2016	2017-2015
ПрАТ "Рівнеазот"	-5002691	-3368916	-1115703	1633775	2253213	3886988
ПАТ "Азот"	-5727885	-2137435	-788980	3590450	1348455	4938905
ПрАТ "Северодонецьке об'єднання Азот"	-9441066	-6047233	-1694460	3393833	4352773	7746606
АТ "ДніпроАзот"	78265	50551	533185	-27714	482634	454920
ПАТ "Сумихімпром"	7619	2041	5642	-5578	3601	-1977
ПрАТ "Хімдивізіон"	10490	21748	14689	11258	-7059	4199
ПрАТ "Дніпровський завод мінеральних добрив"	-472543	-365511	-184014	107032	181497	288529
ПрАТ "Еко-Азот"	-624	-473	-2447	151	-1974	-1823
ПАТ "Одеський припортовий завод"	218514	-3834431	-1464021	-4052945	2370410	-1682535

За останні роки підприємства хімічної промисловості стикнулись у своїй діяльності із багатьма перешкодами:

- нестабільна політична ситуація. Ведення військових дій на Східній території України значно відобразилось на хімічній промисловості: на території конфлікту припинили діяльність підприємств хімічної промисловості (Авдіївський коксохімічний завод, Дзержинський фенольний завод, завод «Стирол» тощо); погіршилися торгово-економічні відносини з Росією (з приводу поставки сировини для хімічної продукції, експортно-імпорту відносини, відносини з приводу поставки газу тощо);

- нестабільне законодавство (призводить до незахищеності підприємств хімічної промисловості перед можливими змінами та впливає на реалізацію стратегічного планування; спричиняє відтік інвесторів тощо).

- загальноекономічні чинники (зростання темпів інфляції, знецінення національної валюти, цінова нестабільність, антидемпінгова політика).

Серед специфічних проблем розвитку підприємств хімічної промисловості можна виділити наступні:

- зростання вартості сировини та енергоресурсів (що впливає на собівартість продукції);
- цінові коливання на мінеральні добрива на

світовому ринку;

- тиск з боку імпортерів хімічної продукції, які забезпечені більш дешевою сировиною;
- сезонність споживання окремих видів продукції хімічної промисловості (в основному це стосується мінеральних добрив).

Для забезпечення ефективнішої роботи підприємств хімічної промисловості, доцільно:

- підвищити ефективність виробництва шляхом модернізації обладнання і технологічних процесів, застосування більш енергоощадних методів виробництва;
- збільшити обсяги фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок, що сприятимуть модернізації виробництва;
- великим підприємствам хімічної промисловості, доцільно активізувати роботу із давальницькою сировиною, з метою уникнення простоїв;
- важливою є розробка програм співпраці з окремими споживачами продукції, для яких хімічне виробництво стратегічно необхідне (до прикладу аграрії (мінеральні добрива), водоканали країни (рідкий хлор));
- для конкурентоспроможності на міжнародному ринку, українські підприємства хімічної промисловості повинні забезпечити відповідність виробництва продукції до міжнародних стандартів якості і безпеки;
- розширити асортимент продукції, для забезпечення попиту ринку.

ВИСНОВКИ

Основою хімічної промисловості України є вище проаналізовані підприємства, від діяльності яких, в значній мірі, залежить забезпеченість національного ринку необхідною продукцією та місце вітчизняної хімічної промисловості на міжнародному ринку. За останні роки підприємства хімічної промисловості стикнулись із рядом політико-економічних проблем, для вирішення яких необхідно застосування більш сучасних та гнучких підходів.

Список використаних джерел

1. Мазур В.Л. Проблеми промислової політики в Україні. *Економіка України*. 2016. №12. С.47-60.
2. Перерва П.Г. Формування стратегії розвитку підприємств хімічної промисловості. *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2013. С. 112-119.
3. Павленко І.І. Оцінка потенціалу підвищення конкурентоспроможності підприємств хімічної промисловості. *Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property*. 2015. С. 8-13.
4. Касаткіна М.В. Конкурентоспроможність підприємств хімічної промисловості: сучасні чинники впливу. *Економіка і регіон*. 2011. С. 164-169.

5. Гудзь Т.П. Досягнення фінансової рівноваги підприємствами хімічної промисловості України як умова їх сталого розвитку. *Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку: матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*. Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2017. С. 35-42.

6. Офіційний сайт холдингової компанії Ostchem. URL: <http://www.ostchem.com/uk>
7. Офіційний сайт АТ «ДніпроАзот». URL: <http://www.azot.com.ua/uk/>
8. Офіційний сайт ПАТ «Сумихімпром». URL: <http://sumy.khimprom.com.ua/ua/>
9. Офіційний сайт ПрАТ «Хімдивізіон». URL: <https://hymdyv.com.ua/>
10. Офіційний сайт ПрАТ «Укragрохімхолдинг». URL: <http://www.ukragrokhimholding.com/>
11. Офіційний сайт ПАТ «Одеський припортовий завод». URL: <http://www.opz.odessa.net/>
12. Офіційний сайт ТОВ «Карпатнафтохім». URL: <http://www.knh.com.ua/uk/>

References

1. Mazur V.L. Problems of industrial policy in Ukraine: *Economy of Ukraine*, 2016, pp. 47-60. (in Ukrainian).
2. Pererva P.H. Formation of a strategy for the development of chemical industry enterprises: *Bulletin of the NTU "KhPI"*, 2013. pp. 112-119. (in Ukrainian).
3. Pavlenko I.I. Evaluation of the potential of increasing the competitiveness of chemical industry enterprises: *Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property*. 2015. pp. 8-13. (in Ukrainian).
4. Kasatkina M.V. Competitiveness of chemical industry enterprises: modern factors of influence: *Economy and region*. 2011. pp. 164-169. (in Ukrainian).
5. Hudz T.P. Achievement of financial equilibrium by the enterprises of the chemical industry of Ukraine as a condition for their sustainable development: *The financial system of the country: trends and prospects of development: materials of the IV International Scientific and Practical Internet Conference*, Publishing house of the National University "Ostroh Academy", 2017. pp. 35-42. (in Ukrainian).
6. The official site of the holding company Ostchem, URL: <http://www.ostchem.com/uk> (in Ukrainian).
7. Official site of DniproAzot, URL: <http://www.azot.com.ua/uk/> (in Ukrainian).
8. Official site of "Sumykhimprom". URL: <http://sumy.khimprom.com.ua/ua/> (in Ukrainian).
9. Official site of the "Chemistovision". URL: <https://hymdyv.com.ua/>. (in Ukrainian).
10. Official site of "Ukragrokhimholding". URL: <http://www.ukragrokhimholding.com/>. (in Ukrainian).
11. Official site of "Odessa Port Plant". URL: <http://www.opz.odessa.net/>. (in Ukrainian).
12. Official site of "Karpatnaftokhim". URL: <http://www.knh.com.ua/uk/>. (in Ukrainian).